

vrijdag

16.12.2016

20.00 Concertzaal

19.15 Inleiding door

Ignace Bossuyt

Vox Luminis

Schütz' kerstverhaal

CONCERTGEBOUW BRUGGE

Biografieën

Vox Luminis (BE) werd in 2004 opgericht en maakte sindsdien een enorme groei door. De laatste jaren, zeker sinds de prestigieuze Gramophone Award voor hun opname van Schütz' *Musikalische Exequien*, is de groep vaste gast op alle belangrijke (oude-muziek-) podia van Europa en de Verenigde Staten. Vox Luminis neemt op voor Ricercar en Ramée, waar onder meer Scheidts *Sacrae Cantiones*, de *Brockes-Passion* van Keiser (met Les Muffatti) en motetten van de Bach-familie verschenen. Vorige maand verscheen de eerste cd van Vox Luminis op Alpha Classics, met vier vroege Bach-cantates. Vox Luminis was afgelopen seizoen nog in Brugge te horen tijdens het *Lisboa*-weekend en keert in januari terug tijdens Bach Academie Brugge, dan aan de zijde van Masques.

Lionel Meunier (FR) leerde eerst de trompet en de blokfluit bespelen voor hij zich in Den Haag definitief ging toeleggen op de stem. Hij zong als ensemblelid en solist bij onder meer Collegium Vocale Gent, de Nederlandse Bachvereniging, Cappella Pratensis en het Choeur de Chambre de Namur. Naast het door hem opgerichte Vox Luminis houdt hij zich bezig met coaching, gastdirecties en solistenwerk in heel Europa en daarbuiten.

Uitvoerders en programma

Vox Luminis: ensemble

Lionel Meunier: artistieke leiding

Zsuzsi Tóth, Stefanie True,

Caroline Weynants, Kristen Witmer:

sopraan

Daniel Elgersma, Jan Kullmann: alt

Philippe Froeliger, Robert Buckland,

Olivier Berten: tenor

Lionel Meunier, Tomáš Král,

Sebastian Myrus: bas

Johannes Frisch, Katya Polin: viool

Lucile Boulanger, François Joubert-Caillet:

viola da gamba

Sarah van Oudenhove: violone

Josué Meléndez, Andrea Inghisciano:

cornet

Simen Van Mechelen, Claire McIntyre,

Joost Swinkels: trombone

José Rodrigues Gomes: dulciaan

Simon Linné: teorbe

Bart Jacobs: orgel

Heinrich Schütz (1585-1672)

Historia der Geburt Jesu Christi, SWV435

— pauze —

Heinrich Schütz

Magnificat, SWV468

Andreas Hammerschmidt (1611/12-1675)

Freude, Freude, große Freude

Johann Rosenmüller (1617-1684)

Magnificat

GEEF MUZIEK EN DANS CADEAU

Maak uw familie en vrienden blij met muziek en dans. Bestel uw geschenkbond voor een bedrag naar keuze op: www.concertgebouw.be of via +32 70 22 33 02

Concertgebouw Brugge maakt deel uit van REMA, Réseau Européen de Musique Ancienne

Met Nederlandse boventiteling

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

VOCAAL

Kerstmis in de Duitse barok

1585. Precies honderd jaar voor Johann Sebastian Bach werd Heinrich Schütz geboren. Terwijl het overlijden van Bach in 1750 verbonden is met het einde van de barok, is Schütz' geboortjaar te associëren met de beginfase van die nieuwe periode in de muziek. Elke strak toegepaste chronologie is natuurlijk kunstmatig, maar de veranderingen omstreeks 1600, die ook Schütz sterk beïnvloedden, zijn ingrijpend en voor anderhalve eeuw van kracht.

Italië neemt nu het voortouw, na de twee eeuwen bloeiperiode van de polyfonie die zich vanuit de Nederlanden over West-Europa verspreidde.

De meerstemmige vocale muziek, waarin elke partij in een vaak complex stemmenweefsel haar zelfstandige rol vervult, verdwijnt uiteraard niet, maar geleidelijk dringen zich nieuwe technieken en stijlen op die nu vanuit Noord-Italië het Europese continent veroveren. De gelijkwaardigheid van stemmen, hét basisbeginsel van de renaissancepolyfonie, polariseert naar een overwicht van een bovenstem, die ondersteund wordt door een harmonisch fundament, uitgevoerd door een instrument (orgel, klavecimbel, luit): zo ontstaat de *monodie* (een vocale solist) en de doorlopende ondersteunende instrumentale bas (de basso continuo).

Een solostem is ideaal geschikt om een verhaal te vertellen. Dit verhaal wordt op muziek gezet als een melodisch voorgedragen tekst: dit leidt tot het recitatief, dat de tekst declamatorisch op de voet volgt. De solostem leent zich bovendien uitstekend tot virtuoos en improvisatorisch gezang, in het madrigaal en de aria in de profane, en in het motet in het religieuze repertoire. In het madrigaal staat de expressieve en emotionele tekstweergave centraal, met de bedoeling bij de toehoorder 'de affecten op te wekken' (*movere l'affetto dell'anima*).

De aria is aanvankelijk een eenvoudig strofisch lied, maar breidde later uit tot een grotere vorm, met als hoogtepunt het werk van Bach en Händel. Vernieuwend was vooral ook de toevoeging van instrumenten, die niet alleen met de stemmen dialogueerden, maar ook optraden in alleen voor hen bestemde delen (*sinfonia, introduzione*). Dit samenspel van stemmen en instrumenten is bekend als de concerterende stijl (*stile concertato*). De meest spectaculaire ingreep was ongetwijfeld de vrijere toepassing van de strenge compositieregels die golden in de polyfonie, vooral op het vlak van de dissonantie. Het boegbeeld van deze *stile moderno* was Claudio Monteverdi (1567-1643), die de bestaande voorschriften bewust doorbrak, in functie van het verhoogde affectgehalte van de muziek.

Heinrich Schütz was in Duitsland een van de pioniers van de vroegbarok. Hij had zich dankzij zijn opleiding bij de beroemde pedagoog Giovanni Gabrieli in Venetië aan de bron zelf gelaafd. Later, toen hij als kapelmeester verbonden was aan het keurvorstelijk hof van Dresden, ging hij nog eens naar Venetië terug, waar Monteverdi toen aan het hoofd stond van de *cappella* van San Marco. Bij Gabrieli had Schütz bovendien kunnen kennismaken met nog een andere vroegbarokke tendens: de monumentale meerkorigheid voor uit diverse stemmen en instrumenten samengestelde ensembles. Tussen 1660 en 1664 componeerde Schütz zijn *Historia*, het kerstverhaal op de teksten uit de evangelies van Lucas en Mattheus. De opbouw is gebaseerd op het onderscheid tussen het verhaal en de directe rede: het verhaal van de evangelist als recitatief getoonzet, de gesproken woorden als concerterende motetten voor stem(men) en instrumenten. Schütz gebruikt voor de

motetten de term *intermedium*. Aan het begin voegt hij een inleiding toe, die het thema aankondigt (*Introduction oder Eingang*) en het werk eindigt met een danklied (*Beschluß*). Dit zijn twee dubbelkorige concerterende motetten voor een vocaal en een instrumentaal ensemble. De intermedia met de tekst in directe rede – de engel tot de herders, het engelenkoor, de herders op het veld, de drie wijzen uit het oosten, de hogepriesters en schriftgeleerden, koning Herodes, de engel tot Jozef (de laatste twee intermedia) – variëren qua vocale en instrumentale bezetting, geïnspireerd door de persoon die aan het woord is. Voor de engelen en de wijzen, als de boodschappers, voorziet Schütz de 'stralende' strijkinstrumenten (violen), voor de herders de 'pastorale' fluiten, voor de hogepriesters de 'eerbiedwaardige' trombones, voor Herodes de 'koninklijke' trompetten (of cornetten). Ook de stemkeuze is bepaald door het karakter van het personage dat aan het woord is: sopraan voor de engel, alt en voor de (jonge) herders, tenoren voor de (oudere) wijzen, bassen voor de (bejaarde) hogepriesters en ook een bas voor Herodes – dat stemtype is vaak gereserveerd voor schurken! Wat bij Schütz, zoals bij Monteverdi, als voornaamste regel geldt is: de aandacht voor de tekst, voor de correcte declamatie, en vooral voor de muzikale 'vertaling' van de inhoud, zowel in de recitatieven als in de intermedia. Elke bladzijde bevat talrijke verfijnde details in functie van de tekstweergave. Eén voorbeeld ter illustratie, in het eerste recitatief (*Es begab sich*): het slotfragment verhaalt over de herders die 's nachts hun kudden hoeden en opgeschrikt worden door de engel. De herders

verkeren nog in de duisternis, in meerdere betekenissen (het is nacht én ze kennen de blijde boodschap nog niet), de engel daarentegen verschijnt in het volle licht. Schütz verklankt dit door de tegenstelling tussen laag en hoog register.

Kerstmis is ook verbonden met volkse elementen. Schütz speelt hier in op het gebruik van het kindjewiegen: in de drie intermedia met de engel herhaalt de basso continuo bij de inzet een wiegend motiefje dat hieraan refereert. Dit volkse element komt ook voor in het zesstemmige kerstmotet *Freude, Freude, große Freude* van Andreas Hammerschmidt, wiens oeuvre door Schütz zeer werd gewaardeerd. In dit

relatief eenvoudige motet weet deze componist van meer dan 400 nog te weinig bekende werken de sfeer van de kerstvreugde uitstekend te treffen.

Ook het *Magnificat*, het lof- en danklied van de zwangere Maria bij haar bezoek aan haar eveneens zwangere nicht Elisabeth, leent zich uitstekend tot een gevarieerde tekstzetting, met oog voor de wisselende affecten (Maria's jubelzang, haar nederigheid, de macht van God die de hoogmoedigen vernedert en de nederigen verheft). Schütz en zijn landgenoot Johann Rosenmüller, die vooral in Venetië actief was, zetten alle middelen in – bij Rosenmüller met een bezetting tot 18 vocale en instrumentale partijen – om de tekst optimaal tot zijn recht te laten komen. En daar komt het bij de componisten uit de barok wezenlijk op aan.

Ignace Bossuyt

'Elke bladzijde bevat talrijke verfijnde details in functie van de tekstweergave.'

Over 'Weihnachten'

Rembrandt Van Rijn, *Verschijning van de engel aan de herders*

Bij de oude Germanen begon op 25 december het grote midwinterfeest. Het was de periode van de Twaalf Nachten waarin vrolijk werd gefeest, en die samenviel met de grote slachttijd, wat economisch voordeel bood. Vroeger vierde de kerk het kerstfeest gedurende verschillende dagen, volgens sommige geschiedschrijvers gedurende die twaalf dagen die samenvielen met de Germaanse Twaalf Nachten. Omstreeks dezelfde tijd vierden de Germanen eveneens hun goddelijke moeders, zodat die dagen voor hen ook heilig waren. De Angelsaksische godgeleerde Beda Venerabilis (vermoedelijk geboren in het jaar 672) verhaalt dat de Germanen een midwinterfeest vierden dat zij *módra nect* ('matrum noctem') noemden. Vandaar kwam de Duitse benaming *Weihnacht* of *Weihnachten*, die dus 'heilige nacht(en)' betekent. Het is een verkorting van *ze(den) wíhe nachten*: ten tijde van de heilige nachten. Het adjectief *wíh* (Oudhoogduits) of *wích* (Middelhoogduits) betekende 'heilig'. De term *wích* heeft slechts in enkele samenstellingen standgehouden, zoals in 'Weihrauch' (wierook) dat oorspronkelijk heilige rook, heilig reukwerk betekende. Het oudere *wíh* vindt men terug in ons werkwoord 'wijden'. Aangezien de Germanen in nachten telden, betekende 'nacht' in *Weihnacht* eigenlijk 'dag'. Het Germaanse maanjaar was ingedeeld in twaalf manen van elk 29 of 30 dagen en opdat het met het zonnejaar zou overeenstemmen, werden er twaalf dagen ingeschoven op het einde van het jaar. Dit zijn de Twaalf Nachten waarin aanhoudend werd gefeest en die samen de periode vormden van heel wat folkloristische gebruiken. Nacht in de betekenis van dag vindt men nog steeds in het Engelse woord *fortnight*, veertien dagen. Pas omstreeks het jaar 350 liet paus Liberius het kerstfeest overal op 25 december vieren. Tot in de middeleeuwen was dit tevens

het begin van het nieuwe jaar. Kerstdag was dus ook nieuwjaarsdag en dit verklaart meteen allerlei, ook economisch interessante, gebruiken rond het geven van cadeautjes en het versieren van de haard. 'Kerst' is dan weer de oudste Nederlandse vorm van 'Christus'. Men gebruikte ook 'Karst', 'Korst' of 'Keerst'. Een Oudvlaams volkslied begint aldus:

*Heer Jhesus Kerst van Nazarene,
ghi syt geboren van eene maget rene,
daer om sidi ghebenedydt.*

Johan Huys, vrij naar dr. Jan Grauls,
Kerstmis in de taal, verschenen in
Het Vlaamsche Kerstboek (1929)

Paul Agnew © Denis Rouvre

za 14.01.17 / 20.00 / Concertzaal
**Les Arts Florissants & Paul Agnew /
Monteverdi's meesters**

Als Monteverdi zijn meesters imiteerde, dan was dat een respectvol eerbetoon. Omringd door sterren als de componist De Wert en de dichters Guarini en Tasso ontketende hij in Mantua een ware muzikale revolutie. Alles draait om de emoties, de luisteraar moet voelen! Grootse emoties in de kleinste bezetting.

Vox Luminis

za 21.01.17 / 20.00 / Concertzaal
**Vox Luminis & Masques /
De stamboom Bach**

Vox Luminis gaat in dit kleurrijke avondconcert dieper in op de roemrijke Bachfamilie. Want Johann Sebastian was zeker niet de eerste (noch de laatste) beroemde telg. In heel Thüringen en omgeving deed bijna elke kerk en elk stadje wel een beroep op een Bach, meestal als uitvoerder maar soms ook als componist. U hoort twee Bach-ooms, Michael en Christoph, naast twee meer bekende meesters van de vroege barok: Pachelbel en Buxtehude, beiden vertegenwoordigd met een ontroerend koraalmotet.

BESTEL UW TICKETS NU OP

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02 / IN&UIT
BRUGGE 34

Praat na de voorstelling gezellig na in het Concertgebouwcafé of vertel ons wat u ervan vond op Facebook of Twitter (@concertgebouwbr).

Gezellig tafelen voor of na een voorstelling met een verrassing op vertoon van het concertticket. www.concertgebouw.be/servies.

